

МАНІТОРЫНГ ЭЛЕКТРОННЫХ ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫХ КОМПЛЕКСАЎ ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА: ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА»: СУЧАСНЫ СТАН І ПЕРСПЕКТЫВЫ РАЗВІЦЦЯ

І. У. БУДЗЬКО, І. Л. КАПЫЛОЎ
БНТУ, Мінск; ЦБКМЛ НАН Беларусі

Імклівы рост і пашырэнне інфармацыйных тэхналогій патрабуе ўключэння іх і ў педагагічны працэс вышэйшай школы, таму надзвычай актуальным з'яўляецца распрацоўка і ўкараненне ў педагагічную практыку сучасных электронных вучэбна-метадычных комплексаў (далей – ЭВМК) па асноўных дысцыплінах, які выкладаюцца ў ВНУ. Першыя крокі ў гэтым накірунку ўжо зроблены: у вядучых ВНУ краіны (БДУ, БДЭУ, БДУІР, БНТУ), дзе створаны ЭВМК па праграмаванні, матэматыцы, асновах псіхалогіі, эканамічнай тэорыі і інш.

Па меркаванні спецыялістаў, ЭВМК павінен утрымліваць увесь матэрыял, неабходны для засваення пэўнай дысцыпліны, а таксама для самакантролю і кантролю ведаў з боку выкладчыка. Асноўнымі раздзелаў, якія павінны быць уключаны ў любы ЭВМК, з'яўляюцца наступныя: уводзіны; метадычныя ўказанні для выкладчыкаў і студэнтаў па выкарыстанні комплексу; вучэбная праграма па дадзенай дысцыпліне; тэарэтычная частка (можа быць у выглядзе канспекта лекцый, электроннай хрэстаматыі, даведачных матэрыялаў і інш.); ілюстрацыйны матэрыял (прэзентацыі, аўдыя-, відэазапісы, анімацыі і г.д.); тэсты для самакантролю; практычная частка (збор заданняў, практыкаванняў, лабараторных работ, прыклады рашэння задач і інш.); рэкамендаваная літаратура і звесткі аб аўтарах.

Кожны ЭВМК павінен валодаць пэўнымі інтэрактыўнымі магчымасцямі. Напрыклад, раздзелы зместу мусяць мець аўтаматычны пераход да адпаведных тэкставых раздзелаў; неабходна, каб ЭВМК уключаў сістэму гіперспасылак, навігацыйную сістэму пры дапамозе кнопак пераходу, сістэму поўнатэкставага пошуку, сістэму кантролю тэкставых заданняў. Змест дысцыпліны абумоўлівае магчымасць убудоўвання інтэрактыўных малэляў вывучаемых працэсаў. У ЭВМК павінны падтрымлівацца мультымедычныя магчымасці: праігрыванне флэшанімацый, відэафрагментаў, аўдыязапісаў, прэзентацый для чытання лекцыйнага курса. Рэкамендуецца, каб кантэнт не залежыў ад апаратна-праграмных сродкаў [1, с. 198].

Пры стварэнні ЭВМК варта надзяляць увагу і тэрмінам жыццяздольнасці электронных праграм, якія будуць падтрымліваць дзейнасць рэсурсу. На сённяшні дзень самыя доўгатэрміновыя праграмныя прадукты не разлічаны больш як на 10 гадоў, а звычайна яны старэюць ужо праз два-тры гады, таму пажадана, каб матэрыял, якім напаяўняецца вучэбна-метадычны комплекс, быў

незалежным ад сродкаў прадстаўлення і падтрымліваўся агульнапрынятымі фарматамі.

Для стварэння ЭВМК у цяперашні час выкарыстоўваецца разнастайнае праграма-тэхнічнае забеспячэнне, якое залежыць ад задач, што ставяцца выкладчыкам у навучальным працэсе. Вельмі часта ўжываюцца наступныя праграмы: Microsoft Power Point, Hyper Text Markup Language і інш. ЭВМК можа забяспечвацца камплектам дыскаў, якія будуць выкарыстоўвацца студэнтамі падчас самастойнай падрыхтоўкі да заняткаў.

Змест ЭВМК неабходна пастаянна абнаўляць і папаўняць з улікам новых дасягненняў у дадзенай навучальнай галіне. Выкладчык павінен даваць студэнтам ЭВМК для свабоднага карыстання. Акрмя таго, ЭВМК па канкрэтнай дысцыпліне павінен быць прадстаўлены ў электроннай бібліятэцы канкрэтнай навучальнай установы.

Агульнапрызнана, што ў сённяшніх умовах стварэнне бібліятэкі інтэлектуальных камп'ютарных падручнікаў і інтэрактыўных вучэбных матэрыялаў з'яўляецца найважнейшым стратэгічным напрамкам, які будзе скіраваны на вырашэнне цэлага спектра задача, ад адукацыйных да эканамічных і экалагічных.

Падсумоўваючы працы папярэдніх даследчыкаў, можна адзначыць наступныя вартасці любога ЭВМК:

1. Прымяненне аудыя-, відэаінфармацыі, графікаў, схем, чарцяжоў дазваляе разнастайць формы прадстаўлення інфармацыі.

2. Выкарыстанне ЭВМК дазваляе дыферэнцыравана арганізаваць навучальны працэс, раздзяляць заданні па ўзроўнях складанасці і ўлічваць індывідуальныя асаблівасці навучэнцаў.

3. Інтэнсіфікацыя самастойнай работы навучэнцаў дае магчымасць ўзмацніць фактары самаадукацыі, самакантролю і самаацэнкі навучэнцаў.

4. Уключэнне разнастайных форм работ садзейнічае павышэнню матывацыі і пазнавальнай актыўнасці.

5. Магчымасць своечасовай і аб'ектыўнай ацэнкі вынікаў дзейнасці студэнтаў.

Але на сённяшні дзень выкарыстанню ЭВМК у вучэбным працэсе не спрыяюць наступныя моманты:

1. Недастатковы ўзровень валодання персанальным камп'ютарам некаторымі выкладчыкамі, асабліва прадстаўнікамі старэйшай генерацыі.

2. Цяжкасці ўкаранення інфармацыйных камп'ютарных тэхналогій у сістэму заняткаў.

3. Недахоп абсталяваных камп'ютарных класаў.

4. Адсутнасць матывацыі ў навучэнцаў.

5. Недастатковая колькасць даступнай літаратуры па пытаннях прымянення ЭВМК у навучальным працэсе.

Ужо больш за пятнаццаць гадоў ва ўсіх ВНУ краіны чытаецца курс «Беларуская мова: прафесійная лексіка», які накіраваны на актуалізацыю

ведання беларускай мовы сучаснымі студэнтамі і на авалоданне спецыяльнай тэрміналогіяй на беларускай мове, а таксама на выпрацоўку ў іх уменняў і навыкаў па стварэнні вусных і пісьмовых тэкстаў на беларускай мове па сваёй спецыяльнасці, па вядзенні дыялогаў у прафесійнай сферы дзейнасці. Стварэнне ЭВМК па дадзенай дысцыпліне з'яўляецца надзвычай важнай і актуальнай задачай, паколькі такі комплекс дазваляе значна пашырыць самастойную работу студэнтаў, стварыць цікавую і разнастайную сістэму кантролю ведаў, уключыць у адукацыйны працэс разнастайныя аудыя- і відэаматэрыялы, што з'яўляецца вельмі запатрабаваным у лінгвадыдактыцы. ЭВМК па лінгвістычных дысцыплінах толькі пачынаюць стварацца, звесткі аб іх досыць разрозненыя, стыхійна раскіданыя ў інтэрнэце. У дадзеным паведамленні будзе прадстаўлены аналіз зместу і структуры некаторых электронных вучэбна-метадычных комплексаў па дысцыпліне «Беларуская мова: прафесійная лексіка».

З пашырэннем *электронны рэсурс* у сетцы Інтэрнэт прадстаўлены дапаможнік «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» Н.А. Радзіваноўскай, М.А. Санкевіч, Д.С. Томчыка, В.М. Шавель, М.В. Швед, які вызначаецца як *вучэбна-метадычны комплекс для студэнтаў дыстанцыйнай формы навучання па спецыяльнасці «Эканоміка і кіраванне на АПК»*, папяровая версія дапаможніка выйшла ў Баранавічах у 2009 годзе.

Як электронная кніга аформлены вучэбны дапаможнік А.М. Лапкоўскай «Беларуская мова (Прафесійная лексіка)» для студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў па педагогічных спецыяльнасцях, папяровая версія кнігі выйшла ў Гродне ў 2008 годзе [2]. Дапаможнік уключае асноўныя раздзелы курса, пасля кожнага раздзела даюцца пытанні і заданні. Кніга забяспечана аўтаматычным пераходам ад зместу да адпаведных тэматычных раздзелаў, сярод якіх вылучаюцца наступныя: мова і маўленне; лексіка беларускай мовы паводле сфер яе выкарыстання; беларуская навуковая тэрміналогія; лексікаграфія, тэрмінаграфія; стылістыка, асаблівасці навуковага стылю; афіцыйна-дзелавыя дакументы і паперы; тэорыя і практыка перакладаў навуковых тэкстаў з рускай мовы на беларускую; у якасці дадаткаў прадстаўлены тры кароткія слоўнікі тэрмінаў па дэфекталогіі, педагогіцы і псіхалогіі, у дадатку таксама змешчаны тэксты навуковага стылю мовы для самастойнага перакладу. Падобную структуру і прынцыпы падачы матэрыялу мае дапаможнік, створаны ў Гродзенскім дзяржаўным універсітэце імя Янкі Купалы (аўтары А.М. Асіпчук, В.В. Маршэўская, А.С. Садоўская) [3].

Арыгінальнасцю структуры і спосабаў падачы тэарэтычнага матэрыялу вылучаецца дапаможнік «Беларуская мова. Прафесійная лексіка», падрыхтаваны калектывам выкладчыкаў Беларускага дзяржаўнага аграрна-тэхнічнага ўніверсітэта [4]. Дадзены дапаможнік уключае наступныя раздзелы: мова ў гісторыі народа, стылістыка і культура маўлення, самастойныя і службовыя часціны мовы ў навуковым стылі, тэхнічная тэрміналогія. Пасля

кожнага раздэле падаюцца пытанні і практычныя заданні. Відавочна прэваліраванне тэарэтычнага матэрыялу над практычным.

Верагодна, электроннай версіяй папяровага вучэбна-метадычнага дапаможніка з'яўляецца ЭВМК «Беларуская мова: спецыяльная лексіка: Вучэбна-метадычны дапаможнік для студэнтаў усіх форм навучання ўсіх спецыяльнасцей БДУІР / Аўтары: Л.А. Бондар, Н.Г. Вайніла, М.А. Галянок і інш.; пад рэд. Ю.А. Сцепанчука», які выйшаў у Мінску ў 2006 годзе [5]. Дапаможнік уключае наступныя раздзелы: гістарычныя этапы фарміравання і развіцця беларускай мовы; білінгвізм, моўная інтэрферэнцыя; лексікалогія; лексікаграфія; лексічны склад навуковага стылю, спецыфіка ўжывання тэрміналагічнай лексікі; сістэма жанраў навуковай літаратуры; пісьмовыя дакументы ў сферы афіцыйна-справавых зносін. На наяўнасць электроннай версіі дадзенага дапаможніка ўказвае спасылка ў інтэрнэце, адкрытага доступу да яго няма.

Ужо па новых патрабаваннях, якія прад'яўляюцца да вучэбна-метадычных комплексаў, пабудавана праца А.І. Зянько і С.А. Вялюгі «Беларуская мова. Прафесійная лексіка: Вучэбна-метадычны комплекс для студэнтаў спецыяльнасці “Правазнаўства”», папяровая версія якой выйшла ў Полацку ў 2005 годзе [6], даступнай з'яўляецца яе электронная версія. Комплекс складаецца з дзвюх частак. У першай прадстаўлены тэарэтычны матэрыял, які адлюстраваны ў наступных раздзелах: паходжанне і развіццё сучаснай беларускай мовы; фанетыка як мовазнаўчая навука, фаналогія; арфаэпія; графіка; арфаграфія; лексікалогія, лексікаграфія; фразеалогія; стылістыка і культура маўлення; марфеміка і словаўтварэнне; марфалогія як раздзел граматыкі; сінтаксіс, пунктуацыя. У другой частцы, якая ўласна і з'яўляецца наватарскай, прадстаўлены практычны модуль засваення тэарэтычнага матэрыялу, кожны блок уключае схему вывучэння новага матэрыялу, матэрыялы для семінараў-практыкумаў, слоўнік асноўных паняццяў і рэкамендаваную літаратуру. У канцы маюцца кантрольныя тэсты і заданні, а таксама матэрыялы для кіруемай самастойнай работы студэнтаў. Электронны варыянт дадзенага дапаможніка цалкам паўтарае папяровую копію.

Не вылучаецца наватарскімі прынцыпамі пабудовы і дапаможнік па дадзенай дысцыпліне, які выйшаў у БНТУ з пашырэннем *электронны вучэбны матэрыял*. Ён уяўляе сабой скарочаную электронную копію папяровага выдання [7]. Электронны вучэбны матэрыял абсталяваны сістэмай гіперспасылак, аўтаматызаванага пераходу ад зместу да тэкставых раздзелаў, з якіх вылучаны наступныя: уводзіны ў навуку аб мове; з гісторыі пісьма; паходжанне і развіццё беларускай мовы; кантрольныя пытанні і заданні; у дадатках змешчаны асноўныя біяграфічныя звесткі аб вядомых дзеячах беларускай літаратуры і культуры; функцыянальныя стылі беларускай літаратурнай мовы; стылістыка афіцыйна-справавых дакументаў. Арфаграфічны і пунктуацыйны матэрыял, які змяшчаецца ў дадзеным выданні, скарэктраваны па сучасных правілах арфаграфіі і пунктуацыі. Паколькі па

дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» у БНТУ маецца дапаможнік з 4-х частак, чакаецца, што аналагічныя электронныя вучэбныя матэрыялы выйдучь і адпаведна наступным часткам дапаможніка.

ЭВМК па вучэбнай дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)», падрыхтаваны прафесарам кафедры беларускай і замежных моў Акадэміі МУС Рэспублікі Беларусь доктарам філалагічных навук Мароз В.К і дацэнтам гэтай жа кафедры кандыдатам філалагічных навук Каценка А.В., прызначаны для ажыццяўлення адукацыйных праграм па спецыяльнасцях 1-24 01 02 Правазнаўства, 1-24 01 03 Эканамічнае права, 1-93 01 02 Судовая экспертыза. Структурнымі элементамі ЭВМК з'яўляюцца: праграмны, тэарэтычны, практычны, метадычны элемент і іншыя матэрыялы. У праграмным элеменце размешчана вучэбная праграма па дысцыпліне, у тэарэтычным – вучэбны дапаможнік і курс лекцый, у практычным – практыкум, тэставыя заданні па кожнай тэме, вучэбны трэнажор па кожнай тэме, у метадычным – метадычныя рэкамендацыі па вывучэнні дысцыпліны. Практычны элемент дазваляе сфарміраваць уменні і навыкі, вучэбна-метадычнае забеспячэнне накіравана на забеспячэнне кіраванай самастойнай работы. У раздзеле «Іншыя матэрыялы» змешчаны лексічны юрыдычны мінімум, тэксты для перакладу. Змест і структура ЭВМК па вучэбнай дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» у поўным аб'ёме адпавядае тыпавой вучэбнай праграме і нарматыўным патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь.

У рамках дзяржаўнай падпраграмы навуковых даследаванняў «Беларуская мова і літаратура» калектывам аўтараў з ліку выкладчыкаў філалагічнага факультэта БДУ пад кіраўніцтвам загадчыка кафедры сучаснай беларускай мовы З.І. Бадзевіч ствараецца мультымедыйны падручнік па беларускай мове, у якім спалучаецца тэарэтычны і практычны матэрыял, прэзентуемы сродкамі праграмнага забеспячэння і мультымедыйнай інфармацыяй. Інавацыйнасць дадзенай распрацоўкі заключаецца ў стварэнні спецыяльных праграм для вывучэння асобных раздзелаў беларускай мовы, што дазволіць карыстальнікам самастойна карэкціраваць і рэдагаваць тэарэтычны і практычны матэрыял.

Прааналізаваўшы існуючыя электронныя вучэбныя дапаможнікі па дысцыпліне «Беларуская мова: прафесійная лексіка», можна зрабіць дзве высновы. Па-першае, практычна ўсе яны з'яўляюцца электроннымі версіямі папяровых выданняў па дадзенай дысцыпліне, якія раней з'явіліся ў друку. Многія з іх узніклі яшчэ ў тыя часы, калі на дадзеную дысцыпліну ў няпрофільных ВНУ адводзілася каля 90 аўдыторных гадзін, за якія можна было даць разнастайны тэарэтычны матэрыял і шматлікія практычныя заданні. Па-другое, ніводзін з прааналізаваных дапаможнікаў, за выключэннем ЭВМК, падрыхтаванага у Акадэміі МУС Рэспублікі Беларусь, не называецца ўласна ЭВМК (адзначаны пашырэнні тыпу *электронны рэсурс*, *электронная кніга*, *электронны вучэбны матэрыял*) і не адпавядае асноўным патрабаванням да такога тыпу выданняў.

Калектывам аўтараў распачата падрыхтоўка ЭВМК па дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» для студэнтаў спецыяльнасці «Дзяржаўнае кіраванне і эканоміка». Плануемы ЭВМК будзе мець наступную структуру: уводны карэкціровачны курс па арфаграфіі і пунктуацыі згодна з сучаснымі правіламі беларускай мовы і з ілюстрацыйным матэрыялам, які будзе адпавядаць будучай прафесійнай дзейнасці студэнтаў; тэарэтычны курс лекцый з наступнымі раздзеламі: мова і грамадства; гістарычныя этапы развіцця беларускай мовы; лексіка, лексікалогія, фразеалогія; функцыянальныя стылі беларускай мовы; тэрміны і спецыфіка беларускай навуковай тэрміналогіі; культура мовы. У якасці ілюстрацыйнага і анімацыйнага матэрыялу да лекцыйнага курса прапануюцца прэзентацыі аб гістарычным беларускім пісьменстве, аб вядомых персаналіях беларускай культуры і літаратуры, аб гісторыі развіцця беларускага пісьма. Практычны модуль будзе складацца з тэставых заданняў, заданняў для самакантролю і кантролю з боку выкладчыка; узоры афармлення дзелавых папер па-беларуску, а таксама ўзоры аўдыядыялогаў з афіцыйнай сферы дзейнасці грамадства па-беларуску з мэтай выпрацоўкі навыкаў вуснага маўлення на беларускай мове ў прафесійнай дзейнасці будучых кіраўнікоў.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Мандрік П.А., Жук А.И., Воротницкий Ю.В. Современный электронный учебно-методический комплекс – основа информационно-образовательной среды вуза // Информатизация образования–2010: педагогические аспекты создания информационно-образовательной среды: материалы междунар. науч. конф., Минск, 27–30 октября 2010 г. – Минск: БГУ, 2010 г. – С. 197–201.

2. Лапкоўская А.М. Беларуская мова (Прафесійная лексіка). Вучэбны дапаможнік для студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў па педагогічных спецыяльнасцях. – Гродна, 2008. – 280 с.

3. Асіпчук А.М., Маршэўская В.В., Садоўская А.С. Беларуская мова. Прафесійная лексіка. Гродна, 2008. – 271 с.

4. Дапаможнік па курсу «Беларуская мова. Прафесійная лексіка» [складальнікі: канд. філ. навук, дацэнт Занкавіч А.П., ст. выкладчык Капусціч Т.М., ст. выкладчык Смалянка Г.А.]. – Мінск, 2004. – 148 с.

5. Бондар Л.А., Вайніла Н.Г., Галянок М.А. і інш. Беларуская мова: спецыяльная лексіка: Вучэбна-метадычны дапаможнік для студэнтаў усіх форм навучання ўсіх спецыяльнасцей БДУІР [пад рэд. Ю.А. Сцепанчука]. – Мінск: БДУІР, 2006. – 69 с.

6. Зянько, А.І., Вялюга, С.А. Беларуская мова. Прафесійная лексіка: Вучэбна-метадычны комплекс для студэнтаў спецыяльнасці «Правазнаўства». – Наваполацк: ПДУ, 2005. – 308 с.

7. Гіруцкая, Л.А. Беларуская мова (прафесійная лексіка): вучэбна-метадычны дапаможнік для студэнтаў БНТУ. У 4 ч. Ч. 1. – Мінск: БНТУ, 2005. – 289 с.